

Talim ve Terbiye Kurulunda Program Geliştirme Çalışmaları (1946-1973)

Ömer GÜN*,¹

Araştırma Makalesi

Takvim-i Vekayi
ISSN: 2148-0087

Basım (Published): 30.06.2022
Kabul (Acceptance): 12.06.2022
Gönderi (Submitting): 06.03.2022

Cilt (Vol): 10
No (Issue): 1
Sayfa (Pages): 62-88

Adres:
¹ Millî Eğitim Bakanlığı
ORCID: 0000-0003-1689-5497

*Sorumlu Yazar (Corresponding);
E-mail: omergun68@gmail.com

Anahtar Kelimeler: Program
Geliştirme, Talim ve Terbiye
Kurumu, Eğitim, Öğretim.

TELHİS (ÖZ)

Millî Eğitim Bakanlığının önemli bir karar organı olarak 1926'dan itibaren görev yapan Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı Türk Millî Eğitimine yön veren kurumların başın yer alır. Bu çalışma başkanlığın 1946 yılından 1973 yılına kadar program geliştirme alanında yaptığı çalışmaları izah etmek üzere hazırlanmıştır.

Program Development Works At The Board Of Education And Discipline (1946-1973)

Research Article

ABSTRACT

The President of Board of Education and Discipline, which has been working as an important decision-making body of the Ministry of National Education since 1926, takes place at the beginning of institutions, dominating the Turkish National Education. This study was prepared to explain the work the Ministry had done in the field of program development from 1946 to 1973.

KEYWORDS

Program Development, Education and Training Institution, Education, Teaching.

GİRİŞ

Türk Milli Eğitiminin fikir ve hareket kaynağı olan Milli Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı kurulduğu günden itibaren eğitim ve öğretim ile ilgili ilke ve politikaları belirleyen öğretim programlarını hazırlayan ders kitapları ile bütün eğitim öğretim araçlarını onaylayıp eğitim uygulamalarını sistem bütünlüğü içerisinde şekillendirerek değerlendiren bir kurum olarak görevine devam edegelmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olarak danışma ve karar organı olan kurul, eğitim öğretime ilişkin kanun, tüzük, yönetmelik hazırlamak, yabancı ülkelerin eğitim sistemlerini incelemek ve öğrenim belgelerinin denklik işlemlerini yapmak gibi görevleri ifa de etmiştir.

Şüphesiz tüm bu çalışmaların ana amacı milletin genç nesillerini milletin maddi ve manevi değerlerinin gösterdiği hedefler doğrultusunda yetiştirmek ve yönlendirmektir. Nitekim bireyin ihtiyaçları dikkate alınarak ilgi, istek ve yeteneklerine uygun ve devamlı bir süreç içerisinde yetiştirmeyi amaçlayan program geliştirme çalışmaları bu maksatla yapılan faaliyetlerin başında yer alır. Öğretim programlarının sürekli olarak ihtiyaçlar ve gelişmeler çerçevesi içinde yenilenmesi nesillerin geleceğe daha doğru bir şekilde yetiştirilmesinde elzemdir.

Öğrenenlerin öğrenme deneyimlerine yön vermek, ihtiyaç duyulan bilgi, değer ve becerileri kazanmaları ve bütüncül bir biçimde gelişimlerini sağlamak üzere öğrenenlere rehberlik etmek amaçlarıyla geliştirilerek uygulanan müfredat programları belirli ögeler ve bu ögeler arasındaki dinamik ilişkiler ağını ifade eder. 1950'li yıllardan sonra öğretim programı olarak da ifade edilen müfredat programları bireylere kazandırılması beklenen nitelik ve ihtiyaçlar dikkate alınarak hazırlanır (Yakar, 2016, s.2). Eğitim-öğretimi daha verimli, işlevsel ve etkili kılmak maksadıyla hazırlanan söz konusu çalışmalar Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olarak tesis edilen Milli Talim ve Terbiye Dairesince yapılmıştır.

Kuruluşundan itibaren Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı yeni öğretim programları hazırlamaya ya da mevcut öğretim programlarının noksanlarını gidermeye çalışmıştır. Bu çalışma başkanlığın 1946-1973 yılları arasında yapmış olduğu program geliştirme çalışmalarının ihtiva etmektedir.

1. MİLLÎ TALİM VE TERBİYE DAİRESİ

Tanzimat'tan itibaren maârif işlerini düzenlemek üzere Maârif Nezareti bünyesinde görev yapan bir takım kurumlar tesis edilmiştir (Özalp ve Ataünal, 1977, s.109). Nitekim Meclis-i Maârif-i Umûmiye bu maksada matuf olmak üzere teşkil olunan ve bugünkü manada Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın görevini ifa eden kurumların ilk örneği olarak zikredilebilir (Başar, 1999, s.340). Cumhuriyet dönemine gelindiğinde bu hususa dair ilk çalışmalar İstiklal Harbi yıllarına dayanır. 1921 yılında Bakanlığın ilk teşkilat yapısı içerisinde yer alan "Program Heyeti" bu görevi yerine getirme gayretinde olur. Daha sonraki süreçte bu kurum "Telif ve Tercüme Dairesine" dönüştürülür. Ardından eğitim politikalarının belirlendiği, eğitim meselelerinin tanınmış eğitimcilerin fikir, düşünce ve tecrübelerinden yararlanarak tartışılıp karara bağlandığı ve belli bir uygulama gücü olan Heyeti İlmiyelerin 1925 yılındaki 3. toplantısında alınan kararlar sonucunda yerini Milli Talim ve Terbiye Dairesine bırakması kararlaştırılır (Özalp, 1999, ss.3-4). Böylece 22 Mart 1926 tarihinde kabul edilip 3 Nisan 1926 tarihinde yürürlüğe giren 789 sayılı "Maarif Teşkilatına Dair Kanun"un ikinci maddesine göre, "Milli Talim ve Terbiye Dairesi" teşkil olunur (Ekinci vd., 1994, s.46).

Yasa gereğince, Millî Talim ve Terbiye Dairesi'nin görevlerini, teşkilatını ve çalışma esaslarını tespit etmek üzere 1926 yılında bir yönetmelik hazırlanmıştır. Bakanlar Kurulu'nun 28.03. 1926 tarih ve 3393 sayılı kararıyla kabul edilerek uygulamaya konulan yönetmeliğe göre;

"Millî Eğitimle ilgili yönetmelik, tüzük ve kanun tekliflerini düzenlemek, incelemek ve mevcut yönetmelik, tüzük ve kanunlarda değişiklik yapılmasına ihtiyaç görülen hususlar hakkında Bakanlığa teklifte bulunmak. Her derecede genel ve meslekî okulların programlarını doğrudan doğruya veya uzmanlar vasıtasıyla düzenlemek veya değiştirmek. Gelecek yıllarda uygulanacak eğitim programını Genel müdürlerin görüşleri alınarak tespit etmek ve buna göre her yıl Millî Eğitim Bütçe tasarısı hazırlanırken tekliflerde bulunmak" Millî Talim ve Terbiye Dairesinin görevler arasında ifade edilmiştir.

22 Haziran 1933 tarihli ve 2287 sayılı “Maarif Vekâleti Merkez Teşkilatı ve Vazifeleri” hakkında kanunda ise Milli Talim ve Terbiye Dairesi'nin yapısı ve görevlerini yeniden düzenleyerek her derece umumi ve mesleki mekteplerin tedrisat programlarını hazırlamak ve Milli Eğitim Şurasının tetkikine sunma görevini yeniden kuruma vermiştir (Ben vd., 1995, s. 11). Bu tür düzenlemeler 1946, 1966 ve 1970 yıllarında yapılmaya devam edilmiştir. Ancak bu durum zaman zaman kuruluşu, fonksiyonu bakımında öngörülen zeminden uzaklaştırmıştır (Özer, 1983, ss. 162-163).

Esasen Türk Milli Eğitiminin fikir ve hareket kaynağı olarak öngörülen Talim ve Terbiye Kurulu; diğer Bakanlıklar da dâhil, eğitim ve öğretimle ilgili ilke ve politikaları belirleyen öğretim programlarını hazırlayan, ders kitaplarını ve bütün eğitim öğretim araçlarını onaylayan, eğitim uygulamalarını sistem bütünlüğü içerisinde şekillendirip değerlendiren, yönlendiren ve şura çalışmalarını yürüten bakanın en yakın danışma ve karar organıdır (Soylu vd., 1999, ss.7-8).

2. PROGRAM GELİŞTİRME ÇALIŞMALARI

Sistem düzenleme çalışmaları yanında sistem yapısının tâbi bir unsuru olan program geliştirme çalışmaları Talim ve Terbiye Kurulunun esas görevini teşkil etmektedir. Nitekim Talim ve Terbiye Kurulu, kuruluşundan bu yana toplum ve fert ihtiyaçlarında meydana gelen değişimleri, bilim ve teknolojideki süratli ve sürekli ilerlemeleri yakından takip ederek bilimsel araştırma sonuçlarına dayalı program geliştirme çalışmaları yapmaya devam etmiştir. Talim ve Terbiye Kurulu, öğretim programlarını geliştirme çalışmalarında Türk Milletinin bütün fertlerinin Atatürk inkılâplarına, Türk Milliyetçiliğine ve demokrasi ideallerine bağlı vatandaşlar olarak yetişmelerini, böylece millî birlik ve bütünlüğün gerçekleştirilmesini eğitim yoluyla sağlamayı bir ilke olarak benimsemiştir (Özalp ve Ataünal, 1977, s.61).

Öğrencilere istenilen davranışları kazandırmada verilen örnekleri hedef ve davranışları da kapsayan örnek ders planlarının yapılması, öğrenci başarısını ölçme ve değerlendirmede kullanılan tekniklerin örneklerle gösterilmesi, hazırlanan programların en az bir öğretim yılı denendikten sonra

geliştirilmesi ve bundan sonra uygulamaya konulması, program çalışmalarının esasını oluşturmaktadır (Soylu vd., 1999, ss.15-16).

Cumhuriyetimizin ilk yıllarından günümüze kadar yapılan program geliştirme çalışmaları belli bilgi disiplinlerini zaman zaman değişik ders adlarıyla ifade etmek, zaman zaman da çeşitli ad altındaki dersleri belli disiplinlerde toplamak şeklinde olmuştur (Özalp, 1999, s.18). Atatürk müfredat programlarının başarılı olup olmadığını denetlemek amacıyla sık sık okullara giderek, derslere girmiş imtihanlarda bulunmuş bizzat öğrencileri imtihan etmiştir (Cicioğlu, 1985, s.176).

Bir öğretim programını hazırlanmasında belirlenen amaçlar toplum ihtiyaçları ile ferdin özellik, arzu ve ihtiyaçlarının etkileşmesinden ortaya çıkar. Bu itibarla fert ve toplum ihtiyaçları değiştikçe eğitim amaçlarının, dolayısıyla eğitim sisteminin de devamlı olarak gelişmesi ve değişmesi tabiidir. Nitekim Cumhuriyet tarihi yurdumuzun maddi ve manevi çehresi değiştikçe fertlerin ve toplumumuzun eğitiminden istekleri artmış değişmiş, çeşitlenmiş ve milli eğitim sistemimiz bu istekleri karşılayabilmek için yerine ve zamana göre önemli değişikliklere uğramıştır (Karamuk, 1973, s.74).

Eğitim sisteminde yapılan düzenlemeler, programlarla okullara aktarılır. Eğitim programları varılacak hedefleri, bu hedeflere ulaşmak için seçilen ve belli prensiplere göre organize edilen muhtevayı uygulanan metodu, donatım ve diğer araçları, hedefe ulaşıldığını gösteren değerlendirme kistaslarını kapsamı içine alır (MEB, 1972, s.1). Buna göre; ülkemizde yapılan program geliştirme çalışmaları, belli bilgi disiplinlerini zaman zaman değişik ders adları ile zaman zaman da çeşitli adlar altındaki dersleri, belli disiplinlerde toplamak şeklinde olmuştur (Soylu vd., 1999, s.14).

2.1. İlkokul

Ülkemizde program geliştirme çalışmalarının diğer ülkelerdeki çalışmalardan daha geç başlamış olmasına karşın Talim ve Terbiye Kurulu değişen dünya şartlarında eğitimi daha çok geliştirmek amacıyla sık sık yeni öğretim programları üzerinde çalışmıştır. Bu programlar denenmiş, başarılı noktalar üzerinden hareketle yeni çalışmalar yapılmaya çalışılmıştır. Özellikle

1948 yılından itibaren bu maksatla yapılan çalışmaların yoğunlaştığı yıllar olmuştur.

1936 Programı ve Köy Okulları Program Projesini günün ihtiyaçlarına göre yeniden geliştirmek üzere 1948 ilkokul programı hazırlanmıştır. Bu program, 1948–1949 öğretim yılında yürürlüğe konmuş ve 20 yıllık süreyle Cumhuriyet tarihimizin en uzun süre yürürlükte kalan programı özelliğini taşımaktadır.

Millî Eğitimin amaçları doğrultusunda öğrencinin bütün yönlerden ve devamlı biçimde gelişmesini hedefleyen 1948 tarihli ilkokul programına eğitim ve öğretime getirdiği ilkeler açısından bakıldığında; öğrencinin kişisel, toplumsal ve ekonomik hayat bakımından gelişmesini hedefleyen 17 ilkenin bulunduğu ve bunların 14'ünün 1936 ilkokul programında da yer aldığı görülür (Arslan, 1999, ss.8-10). 1948 Köy İlkokulu Programında müzik ve beden eğitimi dersleri için başlı başına saat ayrılmamıştır. Bu derslerle ilgili çalışmaların program dışı olarak birinci dersten önce 20 dakikalık bir zaman içinde yapılması uygun görülmüştür. Köy okullarında da haftada 26 saat ders yapılmaktadır (Cicioğlu, 1985, s.100). 1948 İlkokul Programında “okul aile birliği arasında sıkı bir işbirliği sağlanması” yeni bir ilke olarak yer almıştır (Karamuk, 1973, s.84). Ayrıca bu programda ilk defa 1 Şubat 1949 tarihinden itibaren ilkokullara program dışı olmak üzere din dersi konulmuştur (MEB, 7 Şubat 1949, s.153).

İlköğretimde gündeme gelen ikinci bir yenilik 4. ve 5. sınıflarda, Coğrafya, Tarih ve Yurttaşlık Bilgisi derslerinin “toplum ve ülke incelemeleri”, Tabiat Bilgisi, Tarım, Aile Bilgisi derslerinin de “Fen ve Tabiat Bilgileri” adı altında birleştirilmesidir. Yedi yıl süren ve “denemeliği” daha ziyade kâğıt üzerinde kalan çalışmalara paralel “temel kabiliyet testleri” de 1951-1961 yılları arasında uygulanmıştır (Sakaoğlu, 1992, s.114).

1926 ve 1936 programlarının geliştirilmiş bir şekli olan program, öğrenmeyi zihni bir eylem kabul ederek, öğrenmenin duyuşsal ve devinişsel boyutlarını ihmal ettiği, amaçlarla, müfredat arasında çelişiklik bulunduğu ve programın tatbikinde yeterli esnekliğe sahip olmadığı yönünde eleştirilere maruz kalır (Arslan, 1999, s.9). Nitekim 1951–1952 öğretim yılında, 1948

Programının uygulanmasında karşılaşılan güçlükleri belirlemek ve programı geliştirmek amacıyla Amerika'dan "Kate Wafford" Türkiye'ye davet edilmiştir. Bu yolla Türk eğitiminde Amerikanlaştırma politikası başlar. Wafford dört aylık inceleme sonunda, 1948 programının yeniden ele alınıp geliştirilmesi konusunda bir rapor hazırlayarak devrin hükümetine sunar (Cicioğlu, 1985, s.100). Ardından 1959 yılında düzenlenen "Türkiye Eğitim Milli Komisyonu Raporu"nda 1948 Programının öğrencilerin psikolojik ihtiyaçlarına ve öğretim amaçlarına göre yeniden ele alınarak değiştirilmesi istenmiştir (Cicioğlu, 1985, s.101).

1961 yılına gelindiğinde 1948 programında yeni bir düzenlemeye gidilmek üzere harekete geçilmiştir. Nitekim bu maksatla Talim ve Terbiye Dairesi İlköğretim Genel Müdürlüğü ile iş birliği yaparak, köy ve şehir okullarında çalışan öğretmenler ile ortaöğretim ve öğretmen okullarında görevli öğretmenler ve bu alanda uzmanlardan meydana gelen 16 kişilik bir komisyon kurar. Ardından komisyon çeşitli alanlarda meydana gelen gelişmeleri dikkate almak suretiyle komisyonca hazırlanan rapor bakanlığa sunulur. Bu arada Bakanlık illere gönderdiği bir genelgeyle Millî Eğitim Teşkilâtı, Öğretmen Dernekleri, Okul-Aile Birlikleri ve bireysel olarak öğretmenler tarafından 1962 yılına kadar, İlkokul Programı hakkında hazırlanan tenkit ve tahlil dokümanlarının Bakanlığa gönderilmesini ister. Nitekim söz konusu tahlil ve tenkitleri değerlendirmek ve ön program taslağı hazırlamak üzere köy ve şehir ilkokullarında çalışan öğretmenlerden, ilkokul müdür ve müfettişlerinden, Millî Eğitim Müdürü ve yöneticilerden, ortaokul ve öğretmen okulu öğretmenleri, ilgili uzman ve velilerden kurulu 108 kişilik bir komisyon kurulur. Programın dayanacağı temel esasların belirlenmesinden sonra çeşitli branşlara ayrılarak çalışmalarını başlayan komisyon kısa sürede program taslağını hazır hale getirir (Arslan, 1999, ss.10-11).

Yeni hazırlanan program taslağı Talim ve Terbiye Kurulunda incelenmiş ve kurulun 12 Eylül 1962 tarih ve 215 sayılı kararıyla beş yıl süreyle deneme niteliğinde bazı ilkokullarda uygulanması uygun görülmüştür. 1962-1963 öğretim yılında Türkiye'nin birbirlerinden farklı 14 ilinden seçilen 106 tek ve iki öğretmenli köy okulları ile kasaba ve şehir okullarında deneme niteliğinde uygulanmaya başlanmıştır (Başar, 1999, s.169). Ayrıca söz konusu programı

uygulamakla görevlendirilen bir grup öğretmen ve idareci Ankara'da seminere alınır. Seminer ve kurslarla taslak program incelenmiş, uygulama ile ilgili bilgi ve becerilerin kazandırılması üzerinde durulmuş ve dolayısıyla bir görüş birliğinin sağlanmasına çalışılmıştır (Arslan, 1999, ss.10-11).

Talim ve Terbiye Kurulu, taslak programın uygulanması ile ilgili gerekli değerlendirmelerin yapılabilmesi için 18 Kasım 1962 tarihinde almış olduğu 260 sayılı kararıyla uygulamaları 1968-1969 öğretim yılına kadar uzatmıştır (Başar, 1999, s.169). Talim ve Terbiye kurulunca saptanan ve VII. Milli Eğitim Şurasında kabul edilerek 1962 İlkokul programında yer alan Türk Milli Eğitiminin amaçları şöyledir: "Milli Eğitim ülkümüz, Türk milletinin bütün fertlerini kaderde, kıvançta ve tasada ortak, bölünmez bir bütün halinde milli suur etrafında toplamak; milli, ahlaki, insani üstün değerlerini geliştirmek; milletimizi hür düşüncenin, sosyal zihniyetle demokratik düzenin hakim olduğu, kişisel teşebbüse ve toplum sorumluluğuna değer veren bir anlayış içinde bilgi teknik, güzel sanatlar ve ekonomi bakımından çağdaş uygarlığın yapıcı, seçkin bir ortağı haline getirmektir. Bu ülkeye ulaşmak için her yaştakileri eşit eğitim imkânları içinde, istidat ve kabiliyetlerine göre en üstün seviyede yetiştirmek; milletimize ve insanlığa yararlı, iyi ve verimli yurttaşlar haline getirmek; sosyal ve ekonomik kalkınma programlarının uygulanması için gereken çeşitli vasıftaki insan gücünü hazırlamak milli eğitimin amacıdır" (Özalp ve Ataünel, 1977, ss.64-65).

1962 Program Taslağı 25-30 Nisan 1968 tarihleri arasında toplanan İlkokul Program Değerlendirme Semineri'nde yeniden incelenmiştir. Daha sonra bazı değişiklikler yapılarak Talim ve Terbiye Kurulunun 1 Temmuz 1968 gün ve 171 sayılı kararı ile 1968 İlkokul Programı olarak kabul edilmiştir. 1968 İlkokul Programı normal, çift öğretim yapan ve birleştirilmiş sınıflarda faaliyette bulunan okullarda uygulanırken ortak bir anlayışa varmak, kullanılacak metod ve tekniklerde görüş birliğini sağlamak, uygulamaları kolaylaştırmak ve böylece verimi artırmak amacıyla hazırlanmıştır. Yakın çevre, öğretimde toplumsallaştırma, konular ve üniteler programda derslerin amaçlarının davranışlara dönüştürülebilmesi için temel esas olarak belirlenen hususlardır (Cicioğlu, 1985, s.104).

1968 Programı ile eğitim ve öğretimde rehberlik esası, değerlendirmenin eğitim ve öğretimin ayrılmaz bir parçası oluşu özel eğitime muhtaç çocuklar için ayrı eğitim tedbirleri almanın zorunluluğu ve 1962 yılına kadar yalnızca ilkokulun birinci devresinde uygulanan “toplu öğretim” metodunun bütün sınıflar için esas olduğu görüşleri Türk Eğitim Sistemine getirilmiş bulunmaktadır.

1968 İlkokul Müfredat Programında, normal öğretim yapan okulların 26 saatlik ders sayısı toplamı bir bütün olarak ele alınmıştır. Ayrıca ana dersler ile ifade ve beceri derslerinin etkinliklerinde kullanılacak olan günlük olayların ve yapılacak çalışmaların gözden geçirilmesi, planlaştırılması için haftada 120, Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler derslerine ek olarak konulan “Eğitsel Çalışmalar” için 60, çalışmaların değerlendirilmesi ve ertesi günü yapılacak işlerin tasarlanması için de 200 dakika ayrılmıştır. Böylece bütün bu çalışma ve ders saatlerinin haftalık toplamı 1420 dakika etmektedir (Cicioğlu, 1985, s.128). Birleştirilmiş sınıflı okullarda ise program uygulaması normal öğretim yapan okullarda olduğu gibi uygulanmaktadır. Haftalık ders sayısı 26 saattir. İlkokullardaki Din Bilgisi derslerinin müfredat programları, 1968 ilkokul programlarının tümü ile birlikte geliştirildi (Akgün, 1983, s.423). 1968 tarihli ilkokul Programında, ilkokulun eğitim ve öğretim ilkeleri arasında “Eğitim ve öğretimde rehberlik esastır” şeklinde bir ilke girmiştir (Binbaşoğlu, 1995, s.118).

2.2. Ortaokul

Ortaokul müfredat programları ile ilgili 1949 yılından 1970 yılına kadar kısmı veya toplu değişiklikler yapılmaya devam etmiştir. Nitekim 23- 31 Ağustos 1949’da toplanan Dördüncü Milli Eğitim Şurası’nda yeni hazırlanan ortaokul programı incelenmiştir. Kurulan komisyon, yeni ortaokul program taslağını eğitim ve öğretim anlayışı ve uygulanışı ilkokul programına paralel ve uyum sağlayıcı olarak görmüş, ortaokullarımızın istenilen düzeye çıkarılması için çalışmalar yapılmasını karara bağlamıştır. Bu şura kararları arasında tarih ve tabiat bilgisi müfredat programlarının yeniden gözden geçirilmesi ve imtihanların objektif esaslara göre yapılması da yer alır (Cicioğlu, 1985, ss.183-186).

Esasen ilk kez, kapsamlı bir eğitim programının 1949'da yürürlüğe konan Ortaokul Müfredat Programı ile gündeme geldiği görülmektedir. O tarihe değin, müfredat denilince, okul ders cetvelindeki her bir derste işlenecek konuların başlıklarını içeren liste anlaşılıyordu. 1949 programında ise okulun bir eğitim süreci olduğu gerçeğinden hareketle programın ve dersin genel, özel amaçları, hedefleri, öğretim stratejisi belirlenmişti (Sakaoğlu, 1992, s.104). Örneğin 1949 Türkçe programında ders kitapları ve içerik belirlendikten sonra dersin amaçları belirlenir ancak burada asıl rehber program değil, ders kitabı olur. Ayrıca programı hazırlanırken öğrencilerin kişisel gelişimlerine de önem gösterilmiş, daha önceki programlara oranla bireylerin daha donanımlı olarak hayata hazırlanması amaçlanmıştır (Girgin, 2011, ss. 17-18).

Önemli değişikliklerin yaşandığı alanlardan biri de Sosyal Bilimlerdir. Zira 1940'lı yıllardan itibaren gittikçe artan bir tempo ile dünyaya açılma, dünyayı tanıma stratejisi güdülmeye başlanmış, tarih dersinde dünya tarihine, coğrafya dersinde ülkeler coğrafyasına ve müzik dersinde batı müziğine ağırlık verilmiştir (MEB, 1987, s.16). Bilhassa 1945'ten sonra İkinci Dünya Savaşının da tesiriyle yeni yetişen neslin devlete milletine bağlı vatandaşlar olarak yetişmesi amaçlanmıştır. Buna dayalı olarak Yurttaşlık Bilgisi Dersi Öğretim Programında, siyaset bilimi, hukuk, sosyoloji disiplinleriyle ilgili konularına yer verilmiştir. Ayrıca coğrafya, tarih ve yurttaşlık bilgisi dersine ait konular birbiriyle ilişkilendirilmesi için yönlendirmelerde bulunulmuştur (Yalçın ve Akhan, 2019, s.856).

Daha önceki programlarda bağımsız bir ders olan "yazı çalışmaları" 1949 programında, Türkçe dersinin içine alınmıştır. Askerlik dersi ortaokul programından çıkarılmış yerine serbest çalışmalar tekrar konmuştur. Biçki-Dikiş dersi ise "iş bilgisi" adı altında, hem erkek hem kızlar için ayrı ayrı, ders saati çoğaltılarak programda yer almıştır. Haftalık ders saati 32'ye çıkarılmıştır. 1949 yılından 1970'e kadar uygulanan söz konusu programda yer alan derslerin dağılımı şöyledir;

Tablo 1. 1949-1970 Ortaokul Programı

Dersler	Sınıflar			
	1	2	3	Toplam
Türkçe	6	4	4	14
Tarih	2	2	2	6
Coğrafya	2	2	1	5
Yurttaşlık Bilgisi	1	1	1	3
Matematik	5	4	4	13
Fizik		3	3	6
Kimya			2	2
Tabiat Bilgisi	3	3	2	8
Yabancı Dil	3	3	3	9
Beden Eğitimi	1	1	1	3
Resim	1	1	1	3
Müzik	1	1	1	3
Serbest Çalışmalar	3	3	3	9
İş Bilgisi	4	4	4	12
Toplam	32	32	32	96

Öte yandan Talim ve Terbiye Kurulu 22.10.1953 tarihinde aldığı 260 numaralı kararı gereğince Muhtelif gayeli Ortaokul (Çok amaçlı) açılmasını uygun görmüştür (MEB, 22 Ekim 1953, ss.143-145). Bu okulun öğretim süresi üç yıldır. Bu okulda, normal ortaokul programını takip eden bir kol programı bulunmaktadır. Bütün öğrenciler bu kolun birinci sınıfını beraber okumakta, ikinci sınıfa geçen öğrencilerin uzmanlaşacakları alana en uygun düşen bir programı takip etmek üzere, isterlerse normal ortaokul sınıflarında okumaları, isterlerse mesleğe yöneltici mahiyet taşıyan diğer kollardan birine devam etmeleri mümkündür. İki koldan meydana gelen bu okullar, 1953 yılından itibaren erkekler için “Teknik Okul” kızlar için “Ev Kadınlığı Kolu” olarak öğretime başlamışlardır. Bu okulların ders dağılım cetveli ise şöyledir:

Tablo 2. Muhtelif gayeli ortaokulun genel kolu ders dağıtım cetveli

Dersler	1. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf
Türkçe	6	4	4
Tarih	2	2	2
Coğrafya	2	2	1
Yurttaşlık Bilgisi	1	1	1
Matematik	5	4	4
Fizik		3	3
Kimya			2
Tabiat Bilgisi	3	3	2
İş Bilgisi	Ticaret İşleri	1	1
	Tarım İşleri	1	1
	El İşleri (Erkeklerle)	2	2
	Ev İşleri (Kızlara)		
	Biçki Dikiş Ev İdaresi		
Çocuk Bakımı			
Yabancı Dil	3	3	3
Beden Eğitimi	1	1	1
Resim	1	1	1
Müzik	1	1	1
Serbest Çalışma	3	3	3
Toplam	32	32	32

Takvim-i Vekayi

Tablo 3. Muhtelif gayeli ortaokulun ev kadınlığı kolu haftalık ders dağılım cetveli

Dersler	1. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf
Türkçe	6	+ 4	+ 4
Tarih	2	1	+ 2
Coğrafya	2	1	+ 1
Yurttaşlık Bilgisi	1	+ 1	+ 1
Matematik	5	+ 4	+ 4
Tabiat Bilgisi	3		
Tabiat ve Fen Bilgisi		x 4	x 4
İş Bilgisi	4		
Yabancı Dil	3	+ 3	+ 3
Beden Eğitimi	1	+ 1	+ 1
Müzik	1	+ 1	+ 1
Resim	1	+ 1	+ 1
Serbest Çalışma	3		
Meslek Dersleri Tatbikatı	32	21	23
		12	11
Toplam	32	33	34

Tablo 4. Muhtelif gayeli ortaokulun teknik kolu ders dağılım cetveli

Dersler	1. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf
Türkçe	6	+ 4	+ 4
Tarih	2	1	+ 2
Coğrafya	2	1	+ 1
Yurttaşlık Bilgisi	1	+ 1	+ 1
Matematik	5	+ 4	+ 4
Tabiat Bilgisi	3		
Tabiat ve Fen Bilgisi		x 4	x5
İş Bilgisi	4		
Yabancı Dil	3	+ 3	+ 3

Takvim-i Vekayi

Beden Eğitimi	1	+ 1	+ 1
Müzik	1	+ 1	+ 1
Resim	1	+ 1	+ 1
Serbest Çalışma	3		
Meslek Dersleri Tatbikatı	32	21	23
		12	11
Toplam	32	33	34

Birinci sınıf programı, genel kol birinci sınıf programının aynısıdır. (+) işaretli derslerin müfredatı, ortaokul iki ve üçüncü sınıf programındaki müfredatın aynısıdır. (x) işaretli derslerin müfredatı, altı sınıflı köy enstitüleri iki ve üçüncü sınıflar programındaki müfredatın aynısıdır.

Akşam ortaokulları, hayatlarını kazanmak için çalışmak zorunda kalarak öğrenimlerine gündüz devam edemeyenlerle, ortaokuldan ayrılmış ve yaşı öğrenim çağını geçmiş olanlara ortaokul öğrenimi sağlar. Talim ve Terbiye Kurulunun 20.05.1959 tarih ve 135 nolu kararı ile kurulması öngörülen Akşam Ortaokullarının müfredat programı dört yıl üzerinden hazırlanmış ve uygulamaya konmuştur (MEB, 20 Mayıs 1959, ss.75-76).

Tablo 5. Akşam Ortaokulları Müfredat Programı Haftalık Ders Dağıtım Cetveli

Dersler	1 . Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf	4. Sınıf
Türkçe	3	3	3	3
Tarih	2	1	2	1
Coğrafya	1	2	1	1
Yurttaşlık Bilgisi	1		1	1
Matematik	3	3	2	3
Fizik		2	1	2
Kimya				2
Tabiat Bilgisi	2	1	2	1
Yabancı Dil	2	2	2	2
Seçmeli Dersler: Resim Müzik Beden Eğitimi, Ticaret, Tarım, Ev İşi, El İşi	1	1	1	1
Toplam	15	15	15	17

Takvim-i Vekayi

Akşam ortaokulları ile ilgili hazırlanan bu program üzerinde daha sonraki yıllarda yeniden düzenlemeler yapılmış ve program 1961 yılında yeniden yürürlüğe konulmuştur (MEB, 12 Ağustos 1961, s.153).

1970 yılına gelindiğinde 1949 yılından beri uygulanmakta olan ortaokul programı, günün şartlarına göre yeniden ele alınarak düzenlenmek istenmiştir. Bu programda tarih, coğrafya, yurttaşlık bilgisi dersleri, “Sosyal Bilgiler” adı altında, Fizik, Kimya, Tabiat Bilgisi dersleri ise “Fen Bilgisi” adı altında toplanmıştır. Ayrıca 1927’de programdan çıkarılan din dersi, tekrar seçmeli ders olarak programda yerini almıştır. Bu program aşağıdadır (Cicioğlu, 1985, s.187):

Tablo 6. Ders tablosu

Dersler	1. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf	4. Sınıf
Türkçe	6	4	4	4
Sosyal Bilgiler	5	5	4	4
Matematik	4	4	5	5
Fen Bilgisi	4	6	6	6
İş Bilgisi	4	4	4	2
Yabancı Dil	3	3	3	3
Beden Eğitimi	1	1	1	3
Resim	1	1	1	3
Müzik	1	1	1	3
Serbest Çalışmalar	3	3	3	3
İhtiyari Ders : Din Bilgisi	1	1		2
Toplam	33	33	32	98

Ayrıca Türkçe dersinde haftada en az bir saat kitaplık çalışmaları yapılacaktır. Öğrencilere çeşitli malzeme, alet ve işlere göre teknolojik bilgi ve beceri kazandırılacaktır. Öğrenciler, Fen Bilgisi ve Sosyal Bilgileri tercih ettiklerinde iki gruba ayrılacaklar, ilgili öğretmenlerin rehberliği ile laboratuvar ve kitaplık çalışmaları yapacaklardır. Normal öğretim yapan ortaokullarda ders süreleri 45 dakika, teneffüsler 15 dakikadır. Çift öğretim yapanlarda ders süreleri 40, teneffüsler 10 dakika olması kararlaştırılmıştır (VIII. Millî Eğitim Şûrası, 1971, s.141).

28 Eylül – 3 Ekim 1970 tarihleri arasında toplanan yedinci milli eğitim şurası, Türk Eğitim sisteminin yapısını üzerinde oldukça belirleyici olmuştur. Orta öğretimin birinci kademesini meydana getiren ortaokulların müfredat programları da burada yeni bir şekil almıştır. Buna göre ortaöğretimin birinci kademesinde genel öğretim verilmektedir. Ancak, seçmeli dersler, ders dışı

eğitsel ve sosyal çalışmalar öğretmen-veli ilişkileri, sürekli gözlem ve rehberlik yolu ile öğrencilerin ilgi ve yeteneklerini anlama, buna göre ya ikinci devrenin çeşitli programlarına yönelme, ya da hayat hazırlanma bakımından öğrencilere yardım edilmesi istenmektedir. Bu yöneltme zorlayıcı değil, yol gösterici niteliktedir. Böylece birinci devre ortaöğretim programı, bütün ikinci devre programlarının ortak gövdesini meydana getirmektedir. Bu programın uygulandığı okul tek tip ortaokuldur. Bu şura kararıyla ortaokulda dersler a) Mecburi dersler b) Seçmeli dersler olmak üzere iki grupta toplanmıştır. Mecburi dersler her öğrencinin mutlaka almak zorunda olduğu genel derslerdir Seçmeli dersler ise, çevrenin özelliklerine ve şartlarına göre belirlenen ve seçimi her öğrencinin isteğine bırakılan derslerdir. Ortaokulların seçmeli ve zorunlu derslerini gösterir tablo aşağıdadır (Cicioğlu, 1985, s.187).

Tablo 7. Ortaokul haftalık ders programı (1970)

	DERSLER	SINIFLAR		
		1	2	3
Mecburi Ders	TÜRKÇE	6	4	4
	SOSYAL BİLGİLER	4	4	4
	FEN BİLGİSİ	4	4	4
	MATEMATİK	4	4	4
	YABANCI DİL	3	3	3
	BEDEB EĞİTİMİ (2)	2	2	2
	MÜZİK	1	1	1
	RESİM İŞ	2	2	1
	İhtiyari Ders	DİN BİLGİLERİ	1	1
Seçmeli Ders	Toplam	27	25	24
	I. GRUP: Ticaret İşleri veya Tarım İşleri veya Teknoloji (Kızlar için Ev İşleri) (4)	2	2	2
	2. GRUP Müzik Çalışmaları veya Resim Çalışmaları	1	1	1
	3. GRUP Labratuvar ve Kitaplık Çalışmaları (5)		2	3
	Toplam	30	30	30

2.3. Lise

Daha önce bahse konu olduğu üzere ilk ve ortaokul programlarında yaşanan değişiklikler benzer şekilde lise programlarında da yapılmıştır. Nitekim bunlardan ilki Latince konusunda olmuştur. 1947 yılında müfredat programında yapılan küçük bir değişiklikle kısa süreliğine de olsa bazı liselerde Latince adıyla ayrı bir kol açılmış kısa bir süre sonra kapatılmıştır. Latincenin de aralarında bulunduğu söz konusu programda dersleri dağılımı şöyledir (Cicioğlu, 1985, s.202):

Tablo 8. Lise Haftalık Ders Programı (1947)

Dersler	Sınıf I	Sınıf II	Sınıf III	
			Fen	Edebiyat
Edebiyat	3	3	2	5
Filozofi-Sosyoloji			3	6
Psikoloji		2		
Coğrafya	2	2	1	2
Matematik	6	4	7	2
Tabiat Bilgisi	3	2	1	1
Fizik	3	3	3	1,5
Kimya	3	3	3	1,6
Yabancı Dil	6	6	4	5
Jimnastik	1	1	1	1
Askerlik	1	1	1	1
Latince	2	1	2	3
	29	29	29	29

1949 yılında 4. Milli Eğitim Şurasında uzun tartışmalar sonucunda liselerin dört yıla çıkarılması kararı alınmış ancak bu karar, 1952 yılında uygulamaya konulabilmiştir. 1952- 1955 yılları arasında uygulanan bu dört yıllık lise programıyla birlikte, şubelerin ayrımı dördüncü sınıfta yapılmaya başlanmıştır.

Takvim-i Vekayi

Tablo 9. Lise Haftalık Ders Programı (1949)

Dersler			III. Sınıf		Toplam	
	I. Sınıf	II. Sınıf	Edebiyat	Fen	Edebiyat	Fen
Edebiyat	3	3	5	2	11	8
Filozof Sosyoloji			6	3	6	3
Psikoloji		2			2	2
Tarih	2	2	3	3	7	7
Coğrafya	2	2	2	1	6	5
Matematik	5	4	7	2	16	11
Tabiat Bilgisi	3	2	1	1	6	6
Fizik	3	3	1,5	3	7,5	9
Kimya	3	3	1,5	3	7,5	9
Yabancı Dil	6	6	5	4	17	16
Beden Eğitimi	1	1	1	1	3	3
Askerlik	1	1	1	1	3	3
	29	29	34	24	92	82

1952 programında edebiyat dersi, “Türk dili ve Edebiyatı”, Fizyolojisyoloji dersi “Felsefe” adını almıştır. Ayrıca programa Sanat Tarihi, Yetiştirme kursları ve seminer çalışmaları eklenmiştir.

Tablo 10. Lise Haftalık Ders Programı (1952)

Dersler				Sınıf IV	
	Sınıf I	Sınıf II	Sınıf III	Fen	Edebiyat
Türk Dili ve Edebiyatı (I)	5	4	4	2	6
Felsefe (2)		2	2	3	5
Tarih	2	2	2		2
Coğrafya	2	2	1		
Matematik	5	4	4	6	2
Fizik		3	3	3	1
Kimya	3	3	2		
Tabiat Bilgisi (3)	3	2	2	2	
Yabancı Dil	5	5	5	5	5
Resim, Sanat Tarihi veya Müzik	2	2	2	2	2
Beden Eğitim	1	1	1	1	1
Askerlik	1	1	1	1	1
Toplam yetiştirme kursları ve seminer çalışmaları	29	29	29	25	25
	3	3	3	7	7
Toplam	32	32	32	32	32

Dört yıllık liselere göre hazırlanan program şöyledir:

1- Son sınıfın edebiyat kolunda 2 saat Garp Edebiyatı metinleri gösterilecektir.

2- Üçüncü sınıfta 2 saat Psikoloji son sınıfın Fen kolunda 2 saat Sosyoloji 1 saat Mantık, Edebiyat kolunda 2 saat Sosyoloji, 2 saat Felsefe ve 1 Mantık dersi tahsis olunacaktır.

3- Birinci sınıfa Tabiat Bilgisi dersinin 1 saati Sağlık Bilgisine ayrılacaktır.

4- Son sınıfın Edebiyat ve Fen kollarında haftada 1 saat sanat tarihi dersine ayrılacak, bu ders resim öğretmeni tarafından okutulacaktır.

5- Yetiştirme kurslarından derslerinde geri kalan öğrencileri hazırlamak, seminer saatlerinde de müsait olanlara gelecekte seçecekleri meslek istikametinde gelişmelerini sağlamak üzere faydalanılacaktır (Cicioğlu, 1985, ss.205-206).

1950 yılına kadar lise programlarında Resim, Müzik ve Sanat Tarihi dersleri bulunmamaktadır. 1952 programından itibaren bu dersler, ikinci yabancı dil alternatifi ile birlikte seçmeli dersler olarak programda yer almıştır (MEB, 1987, s.21).

1951-1952 öğretim yılından itibaren liselerin 4 yıla çıkarılması uygulaması 3 yıllık bir uygulamadan sonra Talim ve Terbiye Kurulu'nun programla ilgili hazırladığı olumsuz rapordan sonra eski haline döndürülmüştür. Esasen ortaöğretim kurumları öğrenim süreleri bakımından incelendiğinde 1924 yılından günümüze kadar ortaokulların süre bakımından bir değişikliğe uğramadığı görülmektedir. Buna göre ortaöğretimin birinci devresinin öğrenim süresi üç yıldır. 1924-1952 ve 1956-1970 dönemlerinde lisenin öğrenim süresi üç yıldır. 1952-1956 döneminde liselerin öğretim süresi üç yıldan dört yıla çıkarılmıştır (MEB, 1972, ss.22-23). Buna karşılık olgunluk sınavı kaldırılmıştır. 1954-1955 öğretim yılında yeniden 3 yıla döndüğünde ise olgunluk sınavı konmamıştır. Lise müfredatı, 1957'de yeni baştan düzenlenmiş, derslerde ve konularda önemli bir değişikliğe gidilmekle birlikte eğitimde ileri düzeydeki ülkelerin programları örnek alınmaya çalışılmıştır (Sakaoğlu, 1992, s.118).

Esasen 1950'li yıllar Türkiye'de program geliştirme çalışmalarında daha çok dersler ve konular ele alınmıştır. Nitekim daha bahse konu olan K.V. Wofford'un hazırladığı rapordan sonra bu hususa yönelik yaklaşımda değişiklikler olmuştur. Örneğin hazırlanan taslak programları tatbik etmek üzere İstanbul ve Bolu'da Deneme Okulları kurulmuştur (Demirel, 1992, s.28).

1954-1955 öğretim yılında, İstanbul Atatürk Kız Lisesinin otuz beş öğretmeninden kurulan Deneme Okulu Program Komisyonu, Milli Eğitim Bakanlığı 22.10.1954 tarih ve 230, 35, 24996 sayılı emirleri üzerine deneme okulu program taslağı hazırlamıştır (Varış, 1983, s.201). Ancak ortaöğretimdeki program geliştirme çalışmalarının öncüsü niteliğindeki bu çalışmalar bir süre uygulamadan kaldırılmıştır.

Liselerin öğretim sürelerinin dört yıldan üç yıla indirilmesiyle 1956 yılında yeniden bir program hazırlanmıştır. Böylece Fen ve Edebiyat şubelerinin ayrımı, tekrar son sınıf olan üçüncü sınıfa alınmıştır. Bu programda seçmeli ikinci bir yabancı dil konmuş, öğrencinin resim, müzik veya yabancı dilden birini seçmesi istenmiştir. Felsefe dersi “Felsefe, Mantık ve Sosyoloji” adı altında üçlü grup olarak programda yer almıştır. Sanat tarihi dersi, son sınıfın edebiyat ve fen kollarındaki resim dersini seçen öğrencilerin haftada 1 saat olarak almaları gerekli ders olmuştur (Cicioğlu, 1985, ss.206-207).

1956 programı uygulandıktan bir yıl sonra, 1957 yılında yeniden ele alınmıştır. Bu programda önemli bir değişiklik olarak liselerde 1952 yılına kadar üçüncü sınıfta, 1952 – 1956 yılları arasında ise dördüncü sınıfta ayrılan Fen ve Edebiyat şubeleri, 1956 yılından itibaren ikinci sınıfta ayrılmaya başlamıştır. Bu durum uzun bir süredir böyle devam etmektedir. Bu programda, sanat tarihi ayrı bir ders olarak edebiyat şubesinde, ikinci sınıfta iki, üçüncü sınıfta haftada bir saat okutulmaya başlanmıştır. Askerlik dersinin adı “Milli Savunma” olarak değiştirilmiş ve programa din dersi seçmeli olarak konmuştur. Haftalık toplam ders sayısı ise bir ve ikinci sınıfların 33. üçüncü sınıflarda fen kolunda 34, edebiyat kolunda ise 32 olarak saptanmıştır. 1957’den 1970 yılına kadar uygulanan bu program şöyledir (Cicioğlu, 1985, ss.207-209).

Tablo 11. Ders programı

Dersler	I. Sınıf	II. Sınıf		III. Sınıf	
		Fen	Edebiyat	Fen	Edebiyat
Türk Dili Edebiyatı	5	4	5	5	6
Psikoloji		2	2		
Felsefe, Mantık ve Sosyoloji				3	6
Tarih	2	2	2	2	3
Sanat Tarihi			2		1
Coğrafya	2	2	2	1	2
Matematik	5	6	4	8	3
Tabiat Bilgisi	3	2	2	1	
Fizik	3	3	2	4	2
Kimya	3	3	2	3	1
Yabancı Dil	5	4	5	4	5
Beden Eğitimi	1	1	1	1	1
Milli Savunma	1	1	1	1	1
Mecburi Seçime Tabi Dersler	2	2	2	1	1
İhtiyari Ders Din Bilgisi	1	1	1		
Toplam	33	33	33	34	32

1960 yılında P.T.T. Genel Müdürlüğüne bağlı olarak yeniden açılması istenen PTT Meslek Okulu ders programları Talim ve Terbiye Kurulu tarafından hazırlanarak yürürlüğe konması için Bakanlığa gönderilmiştir (TTK (5 Kasım 1960) 268 sayılı karar). Liselere 1963 – 1964 öğretim yılında imtihanla öğrenci alınmış ve bir yıl sonra bu uygulamadan vazgeçilmiştir. 1962 yılında toplanan “7. Milli Eğitim Şurasında” rehberliğin önemi üzerinde durulmuş, lise programlarına “rehberlik için grup saati” adı altında haftada birer saat ayrılmış olmasına rağmen, rehberlik çalışmaları için programlarda ancak 1974 – 1975 öğretim yılından itibaren belli zaman ayrılabilmiştir (Cicioğlu, 1985, ss.207-209). 1957 yılında Talim ve Terbiye Kurulunun 215 sayılı kararıyla kabul edilen Lise Müfredat Programı, 1970 yılında yeniden bastırılarak okullara gönderilmiştir. Lise müfredat programı uygulamaya devam edilmiştir. 1970’ten itibaren de, tüm liselerin 1. sınıfında aynı genel programlar uygulamaya başlanmıştır (Akyüz, 1997, s.322).

1959 yılında, “Milletlerarası İktisadi ve Kalkınma Teşkilatı”nın (OECD) desteği ile modern matematik ve fen programları geliştirme çalışmalarına başlanmıştır. OECD’nin desteği 1965 yılına kadar devam etmiştir. Bu projenin amacı, ortaöğretimdeki fen öğretiminin, çağdaş ve tekniğinin ihtiyaçlarına ayak uyduracak şekilde modernleştirmektir. Geliştirilen modern matematik ve fen

programları, 1967- 1968 ders yılından itibaren 9 lisede denenmeye başlanmıştır. Bu çalışmalarda temel fen bilimleri öğretiminin her basamağında belirli kavramların yerleştirilmesi, gençler arasında pozitif bilimlere ve bilimsel araştırmalara karşı ilgi uyandırılması, aynı zamanda olayları anlayabilmelerinin sağlanması esas alınmıştır. Bu program Talim ve Terbiye Kurulunun 07.07.1971 gün ve 208 sayılı kararı ile 100 lisede ve 89 öğretmen okulunda denenmeye başlanmıştır. Proje 1975-1976 öğretim yılı sonuna kadar devam etmiştir (Cicioğlu, 1985, ss.215-226).

1970 yılında yapılan 8. Milli Eğitim Şurasında ortaöğretim sistemi yeniden ele alınmıştır. Buna göre Orta öğretim eskiden olduğu gibi iki kademedен oluşmuş, liseler ortaöğretimin ikinci kademesinde yer almıştır. İkinci devre ortaöğretimi, program ve amaçlarına göre üç kısma ayrılmıştır. Bu programlar şunlardır:

- a) Yükseköğretime hazırlayan programlar,
- b) Hem mesleğe hem de yükseköğretime hazırlayan programlar,
- c) Hayata ve iş alanlarına hazırlayan programlar.

Genel liselerde yükseköğretime hazırlayan program uygulanmıştır. Liselerin ikinci sınıfında yükseköğretime hazırlayan iki çeşit program vardır. Bunlar Fen ve Edebiyat programında Lise son sınıfta ise dört çeşit program tespit edilmiştir.

Lise ikinci sınıftan gelen için:

- a) Dil ve edebiyat,
- b) Sosyal ve ekonomi bilimleri

Fen programından gelenler için:

- a) Matematik – Fizik
- b) Tabiat bilimleri

Yükseköğretime hazırlamak maksadıyla teşkil olunan ortaöğretim ikinci kademe bölümünde dersler, öğrencilerin ilgi, yetenek ve becerileri ile bireysel farklılıklarına ve yönelindikleri yükseköğretimin alanlarınının istek ve ihtiyaçlarına cevap vermek üzere, ortak mecburî dersler, programlara ait özel dersler ve seçmeli derslerden meydana gelmiştir. Yükseköğretime hazırlayan programların öğrenim süresi yöneltme sınıfı üzerine iki yıldır. Fakat bu program, Sekizinci Millî Eğitim Şurası'nda kabul edilmiş olmasına rağmen, hazırlanan haftalık ders çizelgesi de uygulanamamıştır.

Takvim-i Vekayi

Talim ve Terbiye Dairesinin 16.11.1970 tarihli ve 390 sayılı kararı ile “Akşam Ortaokul ve Liseleri Yönetmeliği” değiştirilmiştir. Akşam liseleri de akşam ortaokulunda olduğu gibi, hayatlarını çalışmak zorunda kalarak öğrenimlerine gündüz devam edemeyenlere, yaşları öğrenim çağını aşmış olanlara lise öğrenimi sağlamak amacı ile kurulmuştur. Öğrenim süreleri dört yıldır. Akşam liselerinin haftalık ders dağıtım çizelgeleri şöyledir (Cicioğlu, 1985, ss.208-210):

Tablo 12. Akşam Liseleri Haftalık Ders Dağılım Cetveli (1970)

Dersler	Lise I						
		Edebiyat	Fen	Edebiyat	Fen	Edebiyat	Fen
Türk Dili ve Edebiyatı	5	4	2	4	2	4	2
Psikoloji		1	1	1	1		
Felsefe Mantık							
Sosyoloji				2		3	2
Tarih	1	2	1	1	1	2	1
Sanat Tarihi				1		1	
Coğrafya	1	2	1	2	1	1	1
Matematik	4	2	5	2	5	2	4
Biyoloji	1	2	2	1	1		1
Fizik	3	2	2	1	3	2	3
Kimya	2	1	2	1	2	1	2
Yabancı Dil	3	3	3	3	3	3	3
Milli Güvenlik Bilgisi	1	1	1	1	1	1	1
Toplam	20	20	20	20	20	20	20

Sonuç olarak 1946- 1973 yılları arasında program öğretim programları ile ilgili pek çok çalışma yapılmıştır. Programlar içinde haftalık derslerinde de zaman zaman değişiklikler yapılmıştır. Ayrıca yapılan öğretim program değişikliği çalışmalarında ortaokulun ve lisenin ayrı ayrı okullar olarak ele alındıklarını belirtmek yerinde olacaktır (MEB, 1972, ss.23-26).

SONUÇ

Toplumların ekonomik, sosyal ve kültürel gelişimlerini tetikleyen dinamiklerin başında eğitim gelir. Dolayısıyla eğitim bireyin ve toplumun ihtiyaçlarına cevap verebildiği gibi nesilleri gelecek yüzyıllara hazırlayabilmelidir. Nitekim Cumhuriyet'in ilanından sonra milli eğitim sistemimizi gelişen toplumumuzun ihtiyaçlarına cevap verecek ve kültür özelliklerimizi geliştirerek sosyal ve ekonomik kalkınmamızı destekleyecek ve hızlandıracak bir yapıya sahip kılmak üzere Talim ve Terbiye Kurumu çalışmalar yürütür. İşte bu maksada matuf yapılan çalışmaların başında program geliştirme faaliyetleri gelir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası dünyada ve Türkiye'de önemli gelişmelerin yaşandığı bir süreçte öğretim programları üzerinde de önemli çalışmalara yürütülmüştür. Bunlardan ilki 1946 yılında hazırlanan ilkokul programı olur. 22 yıl uygulamada kalan bu program daha sonra yerini 1968 İlkokul programına bırakır. Ortaokullar düzeyinde ise 1949 Ortaokul program taslağı hazırlanmış daha sonra bu program da 1970-71 ilkokul programları ile uyumlu hale getirilmiştir. Benzer programlar liseler düzeyinde de hazırlanmıştır. Nitekim 1947, 1949, 1952, 1956 ve 1957 tarihlerinde lise programları üzerinde değişiklikler yaşanmıştır.

Program geliştirme çalışmaları araştırmaya dayalı ve süreklilik arz eden süreçlerdir. Ancak bu dönemde bilhassa ortaöğretimin ikinci kademesinde yapılan çalışmaların kişisel önceliklere dayalı ve süreklilik arz etmeyen çalışmalar olduğu görülür. Ayrıca söz konusu programların pratik olmaktan uzak, öğrencilerin ilgi ve yeteneklerini dikkate almayan, katı ezberciliğe dayalı, yaratıcı düşünceyi ve üreticiliği teşvik etmeyen bir yapıya sahip olduğu gerekçesi ile eleştirilmiştir (Ünal ve Ünal, 2010, 123). Yine öğretim programları ile verilmesi istenen bilgi beceri çocuğun günlük hayatında kullanılacak türde değildir. İlk orta lise kademelerinde öğretim programları bakımından bir bütünlük yoktur. Dengeler kurulamamıştır. Öğrenci başarısı eskimiş yöntemlerle değerlendirilmektedir. Okullarda fiziki şartlar elverişsizdir. Öğretim programları hazırlanırken Türkiye şartları fazlaca göz önüne alınmamıştır. Mesela Türkiye'de halen ortaokulların yüzde 50'sinde laboratuvar, kitaplık, atölye, salon, yeteri miktarda ve yenilikte araç ve gereç, sıhhi tesisat bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu bilgiyi göz önünde bulundurmadan ya da bu

Takvim-i Vekayi

eksikliği kapatmadan hazırlanmış bir çalışma teorik ötesine geçemez ve başarısız olmaya mahkûmdur.

Sonuç itibari ile geleceğin temellerini atacak olan eğitim kurumları milli eğitimin temel amaçlarını ve çağın ihtiyaçlarını karşılayabilecek öğretim programlarına sahip olması gerektiği unutulmamalıdır. Bu amaçla Milli Eğitim Bakanlığına yön veren Talim ve Terbiye Kurulu'nun geçmiş dönemde yapılan çalışmalar üzerinde değerlendirmeler yaparak gelecek dönem yapılanmasını ve çalışmalarını bu doğrultuda sürdürmelidir.

KAYNAKÇA

- Akgün, S. (1983). Tevhid-i Tedrisat, Cumhuriyet Döneminde Eğitim, İstanbul: MEB Yay.
- Arslan, M. (1999). Cumhuriyet Dönemi İlköğretim Programları ve Belli Başlı Özellikleri, Milli Eğitim Dergisi, (144) 0-0.
- Başar, E. (1999). Milli Eğitim Bakanlarının Eğitim Faaliyetleri (1960-1971), İstanbul: MEB Yay.
- Ben M. vd., (1995). Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı (1923-1983), İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Binbaşıoğlu, C. (1995) Cumhuriyet Dönemi Eğitim Bilimleri Tarihi, İstanbul: Öğretmen Hüseyin Hüsnü Tekişik Eğitim Araştırma Geliştirme Merkezi Yayını.
- Cicioğlu, H. (1985). Türkiye Cumhuriyetinde İlk ve Ortaöğretim (Tarihi Gelişimi), Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Yayınları.
- Demirel, Ö. (1992). Türkiye'de program geliştirme uygulamaları. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 7 (7), 27-43.
- Girgin, Y. (2011). Cumhuriyet dönemi (1929-1930, 1949,1981) ortaokul türkçe öğretimi programlarının içerik, genel ve özel amaçlarıyla karşılaştırmalı gelişim düzeyi, Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 2 (1), 17-18.
- Karamuk, Z. (1973). Cumhuriyetin 50. Yılında Milli Eğitimimiz, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB (12 Ağustos 1961). Tebliğler Dergisi, (24)1178, 153.
- MEB (1971). VIII. Milli Eğitim Şurası, İstanbul: MEB Yayınları.
- MEB (1972), Orta Öğretim Programlarındaki Yönelmeler (1924-1970), İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB (1987), Haftalık Ders Programları, Ankara: MEB Yay.
- MEB (20 Mayıs 1959). Tebliğler Dergisi, (22)1059, 75-76.
- MEB (7 Şubat 1949). Tebliğler Dergisi, S. 524, , s. 153.
- MEB. (22 Ekim 1953). Tebliğler Dergisi, (15)770, 143-145.
- Özalp R. ve Ataüenal, A. (1977). Türk Milli Eğitim Sisteminde Düzenleme Teşkilatı, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Özalp, O. (1999). Cumhuriyet döneminde eğitim politikaları ve uygulamaları, Cumhuriyet Döneminde Eğitim II, Ankara: MEB Yay.
- Özer, A. H. (1983), Talim terbiye kurulu ve işleri, Cumhuriyet Döneminde Eğitim, (160-176) İstanbul: MEB Yay.
- Sakaoğlu, N. (1992). Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Soylu, T. v.d., (1999). Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- TTK. (5 Kasım 1960), 268 sayılı karar.

Takvim-i Vekayi

Ünal, F. ve Ünal, M. (2010). Türkiye’de Ortaöğretim programlarının gelişimi, Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, (1), 110-125.

Variş, F. (1983). Program geliştirme çalışmaları, Cumhuriyet Döneminde Eğitim, (177-220), İstanbul: MEB Yay.

Yakar, A. (2016). Geleceğin Eğitimi Üzerine Program ve Tasarım Modeli Önerileri: “Yaşamsal Eğitim Programları” ve “Yaşamsal Öğretim Tasarımları”. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 3(2), 1-15.

Yalçın, A. ve Akhan, N. E. (2019), Cumhuriyetten günümüze sosyal bilgiler programlarının sosyal bilgiler öğretim yaklaşımlarına göre incelenmesi, Kuramsal Eğitimbilim Dergisi, 12(3), 843-873.

Yusuf Ekinci v.d., 1994.Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı (1983–1993), İstanbul Milli Eğitim Basımevi.